

บทที่ 1

บทนำ

ที่มา และ ความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันนี้ สังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วมาก โดยเฉพาะในด้านวัตถุ ส่วนหนึ่งเกิดจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ที่มีอัตราความเจริญเติบโตอยู่ในระดับสูง แต่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ไม่ได้ช่วยให้ประเทศไทยหลุดพ้นจากสภาวะของความด้อยพัฒนา (เอนก เหล่าธรรมทัศน์ และคณะ , 2538 : 153)

สภาวะของความด้อยพัฒนาที่เราจะเห็นได้จากการที่เมืองใหญ่กำลังเติบโตอย่างไม่มีระเบียบแบบแผน เพราะความเจริญทางอุตสาหกรรมและความสะดวกสบายต่างๆซึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนาตามระบบทุนนิยม เป็นตัวดึงดูดผู้คนจากที่ต่างๆให้เข้ามารวมกันอยู่ในเมือง โดยเฉพาะเมืองใหญ่อย่างกรุงเทพมหานคร ดังที่ พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ อดีตนายกรัฐมนตรี้ ได้กล่าวไว้ในงานสัมมนาการบริหารจัดการเมือง เมื่อปี 2536 ว่ามีประชากรจากชนบทที่หลั่งไหลเข้ามาหางานทำเนื่องจากการขยายตัวของธุรกิจอุตสาหกรรมในเขตเมืองอันส่งผลให้การเพิ่มของประชากรในเมืองมีอัตราเกินกว่าร้อยละ 6 ต่อปี ในขณะที่อัตราการเพิ่มของประชากรของประเทศเฉลี่ยเพียงปีละ 1.38 เท่านั้นจะเห็นว่าเป็นอัตราส่วนที่มีความแตกต่างกันอย่างมาก

จากปัญหาของการเพิ่มของประชากรในเขตเมืองที่โตกล้วมาแล้วข้างต้น ได้ก่อให้เกิดปัญหาอื่นๆตามมาอีกมากมาย ปัญหาที่เราสามารถเห็นได้ชัดเจนคือ ปัญหาในเรื่องของสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมลง อย่างเช่น ปัญหามลภาวะทางน้ำ ทางอากาศ ฝุ่นละอองที่เพิ่มมากขึ้น ชุมชนแออัด ชยะมูลฝอยซึ่งทุกวันจะมีขยะเป็นจำนวน 1 ใน 3 ที่ทางการไม่สามารถเก็บได้หมด ตกค้างอยู่ นอกจากนี้การขยายเส้นทางการคมนาคม การสร้างถนนใหม่ และ การเพิ่มจำนวนยานพาหนะ ที่ขาดการวางแผนที่ดีตั้งแต่ต้นยังก่อให้เกิดปัญหาการจราจรติดขัดในเขตเมืองอีกด้วย (นิธิ เอียวศรีวงศ์ , 2538 : 57)

นอกจากปัญหาในเรื่องของสิ่งแวดล้อมแล้ว คนที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองยังต้องพบกับปัญหาของการรวมศูนย์การปกครองไม่น้อยไปกว่าในส่วนภูมิภาค อย่างเช่นกรณีของการอนุมัติให้สร้างตึกสูง ซึ่งมีผลกระทบต่อประชาชนที่อาศัยอยู่โดยรอบ แต่ผู้ที่ได้รับผลกระทบเหล่านี้ก็ไม่มีโอกาสที่จะได้แสดงความคิดเห็น หรือ มีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจอนุมัติ เพราะอำนาจในการอนุมัติให้สร้างได้อยู่ที่กระทรวงมหาดไทย (นิธิ เอียวศรีวงศ์ , 2538 : 59)

ปัญหาที่สำคัญอย่างมากอีกปัญหาหนึ่งซึ่งเมืองใหญ่อย่างกรุงเทพมหานครกำลังประสบอยู่ในขณะนี้คือ ปัญหาการขาดจิตสำนึกร่วมกันของคนในชุมชน อย่างเช่นในกรณี ของ เด็กผู้หญิงสองคนที่ถูกลักพาตัวจากรถเมล์และโดนข่มขืนในเวลาต่อมาโดยไม่มีใครสามารถช่วยอะไรได้ หรือ กรณีของคนที่ประสบอุบัติเหตุ บาดเจ็บสาหัสอยู่ริมถนนและในที่สุดก็เสียชีวิต อยู่ตรงริมถนนนั่นเอง เนื่องจากผู้คนมากมายที่สัญจรผ่านไปมาไม่มีใครอยากเข้ามายุ่งเกี่ยวกับผิดชอบ เป็นต้น (The Nation ,2 มิ.ย. 42 : C1)

จากเหตุการณ์ดังกล่าวเหมือนจะเป็นการแสดงให้เห็นว่าในปัจจุบันคนที่อาศัยอยู่ใน กรุงเทพฯ ไม่มีความรู้สึกถึงการอยู่ร่วมกันและเอื้ออาทร มีลักษณะเหมือนต่างคนต่างอยู่และไม่มี จิตสำนึกถึงความเป็นชุมชนร่วมกัน เสน่ห์ จามริก (อ้างใน รายงานผลการศึกษาระดับกลาง โครงการ “พัฒนาประชาคมเมือง เพื่อความเป็นเมืองน่าอยู่” : 2-31) กล่าวว่า สำหรับคน กรุงเทพฯ ในทุกวันนี้ บางครั้งดูเหมือนว่าจะไม่มีความรู้สึกร่วมกันว่าเป็นคนในชุมชนเดียวกันเลย เพราะคนส่วนใหญ่ ในกรุงเทพฯ ไม่ได้มองว่ากรุงเทพฯ เป็นบ้านหลังที่ดาว แต่เป็นที่สำหรับการเข้ามาแสวงหาโชค หรือ เข้ามาสร้างเนื้อสร้างตัวนั่นเอง จึงไม่เกิดความ รู้สึกร่วมกัน

ชุมชนในกรุงเทพฯ ส่วนใหญ่จะเป็น ชุมชนที่มีฐานอยู่กับที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ ไม่ได้ เป็นชุมชนที่ทุกคนมีความใกล้ชิดสนิทสนม คู่กันแต่มีลักษณะเป็นเพียงบ้าน ที่ตั้งอยู่ใน ทำเลเดียวกันเท่านั้น ต่างคนต่างมาอยู่ โดยไม่เคยมีความสัมพันธ์ต่อกัน ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ แบบเครือญาติ หรือ งานทางอาชีพ ดังที่ ดร.นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2537: 58) ให้ความเห็นว่าบ้านจัดสรรในกรุงเทพฯ จึงไม่ใช่ชุมชนหมู่บ้าน เพราะความเป็นชุมชนจะหมายถึง ความสัมพันธ์กันของคนที่อยู่ร่วมกันโดยมีกฎเกณฑ์ในการกำกับพฤติกรรมของสมาชิกแต่ละคน เพื่อสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความสงบสุขในชุมชน และสิ่งที่สำคัญที่สุดคือการทำที่ผู้คน ในชุมชนเกิดความรู้สึกเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ซึ่งปัจจุบันในเขตเมืองนั้นไม่มีสภาพของชุมชน เหลืออยู่อีกสักเท่าไร

การที่ชุมชนในปัจจุบันได้หมดความเข้มแข็งลงอาจเป็นเพราะการเข้ามาของการ พัฒนาตามกระแสทุนนิยมซึ่งเป็นกระแสของการพัฒนาที่ได้รับการวางรากฐานในสังคมไทยมา เป็นเวลานาน จะเห็นถึงสิทธิเสรีภาพ การเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต การแข่งขันกันอย่างเสรี ของปัจเจกชนการแข่งขันที่ไม่สิ้นสุดและไม่มีขอบเขตในการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ สร้าง ปัญหามลภาวะ เป็นการแข่งขันเอาเปรียบผู้ที่ด้อยความสามารถ และเงินทุนน้อยกว่า ทำให้ชีวิตผู้คนถูกหล่อหลอมให้กลายเป็นคนที่เห็นแก่ตัวมากขึ้นตามไปด้วย (พิทยา ว่องกุล , 2540 :139) และการทำอะไรแก่สาธารณะก็เป็นเพื่อแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ของแต่ละฝ่าย ตามคตินิยมของตนเอง (นิธิ เอียวศรีวงศ์ , 2533 : 255) ด้วยเหตุนี้จึงทำให้คนในเขต เมืองขาดความรู้สึกของการเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ การอยู่ร่วมกัน และการตระหนักถึงปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นร่วมกัน และจากการขาดจิตสำนึกร่วมกันของชุมชนนี้เองจะนำไปสู่การเกิดปัญหาสังคมต่างๆ อีกมากมาย เช่น ปัญหาอาชญากรรม โสเภณี การข่มขืน ฯลฯ

จากปัญหาต่างๆที่ได้กล่าวข้างต้นไม่ว่าจะเป็นเรื่องของสิ่งแวดล้อม การขาดบริการพื้นฐานที่จำเป็น การรวมศูนย์ของรัฐ และการขาดจิตสำนึกของคนในเมือง ทำให้ในสภาวะปัจจุบัน กรุงเทพมหานครกำลังเผชิญกับปัญหาวิกฤตของเมือง (Urban Crisis) ศ.นพ. ประเวศ วะสี (2538 : 37) ได้ให้ความเห็นว่าเป็นเพราะสังคมไทยในปัจจุบัน ภาครัฐ และ ภาคเอกชนมีความเชื่อมโยงกันอย่างเข้มแข็งมาก แต่ภาคประชาชน หรือ ชุมชนกลับเกิดความอ่อนแอจึงทำให้สังคมขาดความสมดุล ทำให้ยังเกิดปัญหาสังคมเหล่านี้อยู่ในปัจจุบัน ดังนั้นวิธีทางออกทางหนึ่งในการแก้ไขปัญหา ก็คือการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการชุมชน

แนวคิดในการพัฒนาในรูปแบบนี้ไม่ใช่เป็นเพียงแนวคิดที่เกิดในประเทศไทยเท่านั้น แต่แนวคิดนี้ได้รับการยอมรับอย่างเป็นสากล โดยปรากฏใน แผนปฏิบัติการ 21 (Agenda 21) ที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในเรื่องการจัดการสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาในท้องถิ่นของตนเอง โดยรัฐจะมีหน้าที่ในการให้ข้อมูลข่าวแก่ประชาชน รวมถึงการกระตุ้นให้ประชาชนเกิดจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมด้วย โดยรัฐควรตระหนัก และ สนับสนุนวัฒนธรรม เอกสิทธิ์ และ ความสนใจของพวกเขา และ ช่วยให้การมีส่วนร่วมของพวกเขาบรรลุถึงการพัฒนาที่ยั่งยืน (อ้าง ใน รายงานผลการศึกษาระดับกลาง โครงการ “พัฒนาประชาคมเมืองเพื่อความเป็นเมืองน่าอยู่”)

ปัจจุบันแนวทางที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาได้เป็นที่ยอมรับของประเทศต่างๆว่าเป็นแนวทางหนึ่งที่จะทำให้การพัฒนาเมืองไปสู่ความสำเร็จได้ อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งรัฐบาลได้กำหนดเป็นแนวทางการพัฒนาไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 - 2544) และกรุงเทพมหานครก็ได้กำหนดเป็นยุทธศาสตร์สำคัญไว้ในแผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2540 - 2544) โดยคณะผู้บริหารได้นำมาประกาศเป็นนโยบายประชาคมเมืองที่มุ่งเน้นให้มีการรวมตัวของประชาชน หรือ เป็นองค์กรประชาชน เพื่อประสานความร่วมมือกันระหว่างภาครัฐ และ เอกชน ในการพัฒนากรุงเทพฯ ให้เป็นเมืองน่าอยู่ โดยจะถือหลักว่าผู้ที่มีส่วนร่วมสร้างปัญหาควรมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาด้วย และจะมี หลักการพื้นฐาน คือ การมีส่วนร่วมของประชาชนจากทุกฝ่ายในกรุงเทพฯ ให้ได้มีโอกาสพบปะกันเป็นประจำ หรือ สร้างความรู้สึกรักท้องถิ่นร่วมกันในการรับรู้ปัญหา การตระหนักต่อสถานการณ์ปัญหาอย่างเป็นหนึ่งเดียว ร่วมกันระดมความคิดเห็นรวมทั้งร่วมดำเนินการจัดระบบการแก้ไขปัญหาตามสถานการณ์ของตน โดย ไม่ผลักภาระให้เป็นของหน่วยงานใดหรือฝ่ายใด ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ หรือ เอกชน หรือ แม้แต่ตัวแทนของประชาชน แต่จะยอมรับว่าเป็นภาระหน้าที่ของทุกคนในกรุงเทพฯจะต้องรับผิดชอบร่วมกัน พลังจากหน่วยย่อยๆของสมาชิกในเขตเมือง จะรวมตัวกันเป็นกลุ่ม เป็นชุมชน และเป็นประชาคมในที่สุด

¹ เป็นการกำหนดร่วมกันในการประชุมสุดยอดของผู้นำระดับโลกที่องค์การสหประชาชาติได้จัดขึ้นที่เมือง ริโอ เดอ จาเนโร ประเทศ บราซิล เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2535 ว่าด้วยเรื่องสภาพแวดล้อม และ การพัฒนา หรือที่เรียกว่า “ Earth Summit”

เกี่ยวพันกันเป็นเครือข่ายโยงใยครอบคลุมและร่วมกันแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้น(การพัฒนาประชาคมเมือง กทม.,2540: 1)

จะเห็นได้ว่าเมื่อเกิดปัญหาต่างๆขึ้นในสังคมแล้ว คนในสังคมโดยทั่วไปก็จะกลับมาตระหนักถึงปัญหาใกล้ตัวที่ตนต้องเผชิญอยู่และร่วมมือกันแก้ไขปัญหานั้น ดังแนวคิดของ เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2542 : 38) ที่กล่าวไว้ว่า การเข้าสู่ความเป็นสังคมเมืองนั้นโดยขั้นแรกปัจเจกชนจะมีความเป็นอิสระ ไม่คำนึงถึงส่วนรวมมากเท่าไร แต่เมื่อผ่านมาระยะหนึ่งคนในเมืองจะสนใจที่จะเปลี่ยนตัวเองจากการเป็นปัจเจกชนมาคำนึงถึงความเป็นส่วนรวมมากขึ้นและอยากที่จะเข้ามาร่วมกันจัดการกับปัญหารอบๆตัวจนกลายเป็นสมาชิกของประชาสังคมในที่สุด กรณีตัวอย่างที่เกิดขึ้นแล้วในสังคมเมืองในปัจจุบัน เช่น ขบวนการ จส. 100ซึ่งอาศัยสถานีวิทยและโทรศัพท์มือถือ เพื่อสร้างเครือข่ายให้ผู้คนคิดถึงปัญหาการจราจรซึ่งเป็นเรื่องของส่วนรวม นอกจากนี้ก็เกิดขบวนการลานคนเมือง ประชาคมกรุงเทพฯ เพื่อรวบรวมประชาชนที่มีความตระหนักถึงปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นได้มีการพบปะและร่วมกันแก้ไขปัญหต่างๆ

การสื่อสารเป็นกลไกสำคัญที่เข้ามาบทบาทในการรวมตัวกันของคนในชุมชนเป็นองค์กรประชาชน หรือ ประชาคม ที่เน้นการมีส่วนร่วมในการตระหนักถึงปัญหา เพราะการรวมกลุ่มของประชาชนจะต้องอาศัยความเข้าใจที่ตรงกัน จิตสำนึกร่วมกัน ในการร่วมกันคิด ร่วมกันแก้ไข และทำงานร่วมกัน โดยการสื่อสารจะมีบทบาทในการกระตุ้นให้คนในสังคม หรือ ชุมชนเกิดจิตสำนึกร่วมกัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็น รับรู้ปัญหาร่วมกัน และ ประสานงานกันในการแก้ไขปัญหต่างๆในชุมชน และยังรวมไปถึงการสร้างเครือข่ายความร่วมมือจากฝ่ายต่างๆอีกด้วยไม่ว่าจะเป็นทางรัฐหรือองค์กรเอกชนต่างๆ เพื่อนำไปสู่การเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง

นอกจากนี้รัฐยังจะต้องมีหน้าที่ในการให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องให้กับประชาชนอีกด้วย ดังคำกล่าวของ นาย อานันท์ ปันยารชุน (2540 : 98) ว่า ชุมชนและประชาชนควรจะต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ซึ่งรัฐจะต้องให้ข้อมูลต่อประชาชนโดยสมบูรณ์ ไม่ควรปล่อยให้ประชาชนดำเนินการโดยไม่ได้รับข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง ดังนั้นในสังคมที่เปิดโอกาสในประชาชนเข้ามามีสิทธิการรับรู้ข่าวสาร หรือ สิทธิที่ประชาชนสามารถเรียกร้องได้ และ รัฐตอบสนองได้นั้นเป็นเรื่องจำเป็น และ เมื่อประชาชนได้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องสมบูรณ์แล้วการให้ความร่วมมือซึ่งกันและกันกับฝ่ายรัฐ รวมทั้งการพูดคุยแลกเปลี่ยนกันก็จะสมเหตุสมผลมากยิ่งขึ้น ทำให้กระบวนการตัดสินใจร่วมกันของทุกฝ่ายมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น (การพัฒนาประชาคมเมือง กทม. , 2540 : 111)

สิ่งสำคัญอีกประการในการพัฒนาประชาคมอยู่ที่ การสร้างจิตสำนึกของการเกิดกลุ่มการรวมตัวกันของคน เพราะจิตสำนึกของการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนเดียวกันจะทำให้เกิดสำนึกร่วมกันที่จะร่วมแรงร่วมใจกัน ซึ่งสิ่งจูงใจที่จะทำให้สังคมไทยเข้ามาร่วมกันได้ ศ.เสนห์จามริก (อ้างใน รายงานผลการศึกษาระดับกลาง โครงการ “การพัฒนาประชาคมเมือง เพื่อ

ความเป็นเมืองนำอยู่” , 2541 : 2-32) กล่าวไว้ว่าสิ่งที่จะจูงใจให้คนมีจิตสำนึกของการอยู่ร่วมกันจะไม่ใช่เรื่องของผลประโยชน์เพียงอย่างเดียว แต่เราควรพิจารณาในเรื่องของ ศาสนา วิชา ชีพ และประเพณีวัฒนธรรม ในการกระตุ้นให้คนในสังคมเข้ามารวมตัวกันโดยความสมัครใจ เพราะหากขาดพื้นฐานด้านวัฒนธรรมที่จะเป็นจิตสำนึก ก็มักจะพัฒนาอะไรที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมมักจะไม่ค่อยจะได้ผล

ในบรรดาประชาคมที่ก่อตัวขึ้นในยุคแรกนั้น การรวมตัวกันของประชาชนในย่านบางลำพู นับได้ว่าเป็นองค์กรประชาชนที่มีลักษณะเด่นที่น่าสนใจศึกษาเพราะมีปัจจัยทางด้านของ วัฒนธรรมที่เป็นพื้นฐานในการสร้างจิตสำนึกและความผูกพันกับชุมชนของตน เนื่องจากย่านบางลำพูเป็นชุมชนเมืองที่มีอายุเก่าแก่ยาวนาน และเต็มไปด้วยมรดกทางศิลปวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมต่างๆ ซึ่งยังคงมีร่องรอยของชุมชนดั้งเดิมตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 รัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5

แม้ว่าในปัจจุบันความเปลี่ยนแปลงต่างๆ จะเกิดขึ้นอย่างมากมายในย่านบางลำพู วังเก่าของเจ้านายได้ถูกทิ้งไปตามกาลเวลาบ้างก็กลายเป็นสถานที่ทำงาน เช่น บ้านเจ้าพระยา ปัจจุบันกลายเป็นบริษัท แมเนเจอร์ มีเดีย กรุ๊ป จำกัด (มหาชน) บ้านพระอาทิตย์เป็นที่ทำการของหนังสือพิมพ์ผู้จัดการ รวมทั้งการที่กลุ่มชนชั้นกลางที่ย้ายเข้าไปในชุมชนอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ช่วงหลังปี พ.ศ. 2530 (สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 18-24 ก.ค. 42 : 13) เป็นต้นมาและได้เกิดโครงการบ้านจัดสรรขนาดย่อม ร้านอาหาร และ Guest House สำหรับบริการนักท่องเที่ยว แต่ชาวบางลำพูก็ยังคงรักษาเอกลักษณ์ของตนเอาไว้ได้อย่างกลมกลืนท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงไปของสังคมรอบตัว

จากแนวคิดการที่จะให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการชุมชนของตนเองตั้งนั้น “ประชาคมบางลำพู” ซึ่งเป็นการรวมตัวกันของประชาชนในชุมชนย่านบางลำพูซึ่งเป็นชุมชนเก่า และได้มีการแสดงถึงการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน และได้ใช้กิจกรรมในแนวศิลปะวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนในการสร้างจิตสำนึกของประชาชนในชุมชนร่วมกัน ซึ่งเป็นการ

พื้นที่บริเวณนี้เคยเป็นเขตพระราชฐานของวังหน้าในสมัยรัชกาลที่ 1 (กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท) และพระราชทานให้พระอนุชาต่างมารดา (สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎา) สร้างวังรักษาพระนครทางทิศเหนือ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 วังแถบนี้เปลี่ยนบทบาทเป็นวังที่ประทับของลูกหลานของพระองค์ มีการสืบสกุลตามสายโลหิตกันมาเรื่อย วังเหล่านี้ได้แก่ วังพระองค์เจ้าคำรบ (บ้านเจ้าพระยา) วังเจ้าพระยาวรวงศ์ (บ้านพระอาทิตย์) แต่เมื่อสมัยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง เจ้านายได้เสียมอำนาจลงต้องขาย หรือ ให้คนเช่าวัง คนที่เคยอาศัยอยู่ในวังต่างๆ ก็กระจายกันออกมาหาที่อยู่และแนวเดิม ความรุ่งเรืองจากอดีตนี้เองได้สร้างเอกลักษณ์ต่างให้กับย่านบางลำพูเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นโรงละครวัง วิกลิเก หรือ สำนักดนตรีไทย อย่างเช่น สำนักดุริยประณีต ซึ่งผู้บุกเบิกคือ นายสุข ดุริยประณีต มีระนาดซึ่งเคยเล่นดนตรีถวายรัชกาลที่ 6 มาแล้ว นอกจากนี้ยังเป็นชุมชนของช่างฝีมือทำทองโบราณที่มีชื่อจากมรดกทางศิลปวัฒนธรรมเหล่านี้ ทำให้ชุมชนบางลำพูที่ยังอยู่ในปัจจุบันมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างไปจากชุมชนอื่น

ริเริ่มจากภาคประชาชนเอง ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมในเชิงรุก เพื่อสร้างจิตสำนึกการรวมตัวกันเพื่อ การสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง หรือ กิจกรรมในการอนุรักษ์ พื้นที่ชุมชนโดยคนในชุมชนได้เข้ามามี ส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เพื่อพิทักษ์ผลประโยชน์ของชุมชน

กิจกรรมในเชิงรุก ที่เด่นชัด ได้แก่ การจัดกิจกรรม “สนุกกับถนน ...พื้นที่ชุมชนพระ อาทิตย์” บนถนนพระอาทิตย์ซึ่งเป็นถนนสายสำคัญในย่านบางลำพู โดยมีวัตถุประสงค์ของการ จัดงานเพื่อ จุดประกายการฟื้นฟูวัฒนธรรม และ วิถีชีวิตชุมชน เพื่อเป็นตัวอย่างในการพัฒนา คุณภาพชีวิตของในกรุงเทพฯ และ เป็นให้คนในย่านได้มีโอกาสทำกิจกรรมร่วมกัน และเกิดการ แลกเปลี่ยนความเห็นซึ่งกันและกัน

ส่วนกิจกรรมในเชิงปกป้องผลประโยชน์ของชุมชน เราจะเห็นได้จากการที่ประชา คมบางลำพูออกมาคัดค้านการรื้อถอนโรงพิมพ์คุรุสภาก็เป็นการแสดงถึงการมีส่วนร่วมของคนใน ชุมชนในเนื่องจากคนในชุมชนต้องการที่จะสานต่อความสำคัญดั้งเดิมของชุมชน นั่นคือความเป็น ชุมชนศิลปิน และ ช่างฝีมือ ชั้นนำของประเทศ โดยที่ตัวอาคารโรงพิมพ์สามารถทำหน้าที่เป็น ศูนย์หัตถกรรม ศูนย์ฝึกดนตรีไทย ละครโบราณและสมัยใหม่ หอศิลป์และการแสดงเอนก ประสงค์ ศูนย์ส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน ห้องสมุดประชาชน โดยให้อาคารแห่งนี้ทำหน้าที่ เสมือน “ศูนย์ภูมิปัญญาชุมชน” ของประชาคมบางลำพู และยังเป็นต้นแบบให้กับประชาคม เมืองแห่งอื่นๆต่อไป เพื่อสืบทอดและผสมผสาน ความรู้ดั้งเดิมของชุมชน จากกลุ่มคนที่เป็ นราษฎรอาวุโสของชุมชนสู่คนรุ่นใหม่ (ผู้จัดการรายวัน 22 มิ.ย. 42)

ภายใต้กรอบแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องของการมีการรวมตัวเป็นองค์กรประชาชนในการ ร่วมกันพัฒนาชุมชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ความน่าอยู่ของชีวิตในเมืองของคนในปัจจุบัน ซึ่งจะให้ความสำคัญกับการปลูกจิตสำนึก การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการดูแลจัดการท้อง ถิ่นของตนเอง ดังนั้นจึงเป็นประเด็นที่น่าจะศึกษาว่าประชาคมบางลำพูที่เป็นองค์กรประชาชน ของชุมชนในเขตเมืองซึ่งมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่น และมีลักษณะของการอยู่อาศัยร่วม กันระหว่าง คนในชุมชนดั้งเดิม จะมีการสร้างจิตสำนึกในความเป็นเจ้าของและความผูกพันกับ ชุมชน และสร้างเครือข่ายความร่วมมือจากส่วนต่างๆ และ มีการสื่อสารในการจัดการการมีส่วน ร่วมของคนในชุมชนอย่างไร เพื่อเป็นกรณีศึกษาให้กับการจัดการเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของคน ในชุมชน ประชาคมในเขตเมืองในพื้นที่อื่นๆต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์พัฒนาการของประชาคมบางลำพู
2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่เกื้อหนุนให้เกิดการก่อตัวของประชาคมบางลำพู
3. เพื่อวิเคราะห์กลไกการสื่อสารในการจัดการภายในประชาคมบางลำพู

ปัญหานำการวิจัย

1. ประชาคมบางลำพูมีพัฒนาการอย่างไร
2. ปัจจัยใดบ้างที่มีส่วนเกื้อหนุนต่อการก่อตัวของประชาคมบางลำพู
3. ประชาคมบางลำพูมีกลไกการสื่อสารในการจัดการอย่างไร

ขอบเขตการวิจัย

มุ่งศึกษาการก่อตัวของประชาคม และ การจัดการภายในประชาคมบางลำพูโดยวิเคราะห์ภายใต้บริบทการสื่อสาร

นิยามศัพท์

1. **กลไกการสื่อสาร** หมายถึง ลักษณะของการสื่อสารที่จะทำการวิเคราะห์ในการศึกษาครั้งนี้ ซึ่งจะประกอบด้วย “รูปแบบการสื่อสาร” และ “เครือข่ายการสื่อสาร”

รูปแบบการสื่อสาร หมายถึง การสื่อสารลักษณะต่างๆ ซึ่งมีการจำแนกในหลายลักษณะตามเกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณาต่างกันไป โดยในที่นี้จะวิเคราะห์ถึงรูปแบบการสื่อสาร 4 ลักษณะคือ

- จำแนกตามทิศทางการสื่อสาร แบ่งเป็น 2 รูปแบบคือ การสื่อสารแบบทางเดียว (One-way Communication) และการสื่อสารแบบสองทาง (Two-way Communication)
- จำแนกตามลักษณะการใช้ แบ่งเป็น 2 รูปแบบ คือ การสื่อสารแบบเป็นทางการ (Formal Communication) และ การสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ (Informal Communication)
- จำแนกตามสัญลักษณ์ที่ใช้ แบ่งเป็น 2 รูปแบบคือ วจนะภาษา (Verbal Communication) และ อวจนะภาษา (Non-verbal Communication)

- จำแนกตามการไหลของข่าวสาร แบ่งเป็น 3 รูปแบบคือ การสื่อสารจากบนลงล่าง (Downward Communication) การสื่อสารจากล่างขึ้นบน (Upward Communication) และการสื่อสารตามแนวนอน (Horizontal Communication)

เครือข่ายการสื่อสาร หมายถึง ระบบการแพร่กระจายข้อมูลของสมาชิกในกลุ่มที่มีปฏิสัมพันธ์กัน

2. **พัฒนาการ** หมายถึง การที่บุคคลที่มีวัตถุประสงค์อย่างเดียวกัน มารวมตัวกัน ในการดำเนินกิจกรรมร่วมกันเพื่อที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน โดยจะพิจารณาจากขั้นตอนการรวมกลุ่มของชุมชน ซึ่งในที่นี้จะแบ่งพัฒนาการของการรวมกลุ่มออกเป็น 4 ชั้น คือ ระเบียบวิธี ระยะปรับกระบวนการ ระยะเผชิญปัญหา และ ระยะแสวงหาทางออก

3. **ปัจจัย** หมายถึง ลักษณะภายนอกชุมชน และ ลักษณะภายในชุมชน หรือเงื่อนไขต่างๆที่มีผลกระทบต่อการทำงานของประชาคม

4. **การจัดการ** หมายถึง การดำเนินงานของประชาคมบางลำพูในการร่วมกันพัฒนา เผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร จัดกิจกรรมต่างๆในเชิงรุกซึ่งเป็นการดำเนินกิจกรรมของประชาคมในลักษณะของการส่งเสริมภาพลักษณ์ของชุมชน และ เพื่อสร้างความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน และกิจกรรมการแก้ไขปัญหาดังๆที่เกิดขึ้นภายในชุมชน

5. **การมีส่วนร่วม** หมายถึง กิจกรรมที่คนในสังคมนวมกลุ่มกันเพื่อแสดงความคิดเห็น ตัดสินใจ ดำเนินการ แก้ไขปัญหา รับผลประโยชน์ และประเมินผลกิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นภายในสังคมนวมกันโดยมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาสังคมของตนเองต่อไป

6. **ประชาสังคม (Civil Society)** หมายถึง แนวคิดที่ประชาชนทั่วไปมีบทบาทสำคัญในการจัดการเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของประชาชน โดยอาศัยองค์กร กลไก กระบวนการ และกิจกรรมอันหลากหลายที่ประชาชนจัดขึ้น หรือ ส่วนของสังคมที่ไม่ใช่ภาครัฐ (ซึ่งดำเนินงานโดยอาศัยอำนาจตามกฎหมาย) และ ไม่ใช่ภาคธุรกิจ (ซึ่งดำเนินงานโดยหวังผลกำไร)

7. **ประชาคม** หมายถึง การรวมกลุ่มของประชาชน ซึ่งมีลักษณะที่หลากหลายที่เกี่ยวพันกับพื้นที่ หรือ อาณาเขตหนึ่งๆ เช่น จังหวัด อำเภอ กลุ่มน้ำ กลุ่มจังหวัด และมีความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของในพื้นที่หรืออาณานิคมหนึ่งๆ

8. **ประชาคมบางลำพู** หมายถึง การรวมตัวกันของประชาชนในย่านบางลำพู เพื่อที่จะร่วมกันพัฒนาชุมชนของตนเอง ซึ่งจะประกอบด้วยชุมชนเขียนนิวาสน์-ไก่อ๊จ ชุมชนมัสยิด

จักรพงษ์ ชุมชนวัดสังเวช ฯ ชุมชนวัดสามพระยา ชุมชนวัดอินทวิหาร และ กลุ่มบ้านรอบ
พระอาทิตย์

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาถึงการรวมกลุ่มของประชาคมในเขตชุมชนเมือง
ว่ามีลักษณะการพัฒนาการอย่างไร และมีปัจจัยใดบ้างที่เอื้อให้เกิดการก่อตัวกันขึ้น เพื่อเป็น
ประโยชน์ในการพัฒนาประชาคมเมืองอื่นๆต่อไป
2. เพื่อเป็นประโยชน์ในการเลือกใช้การสื่อสารที่เหมาะสมในการจัดการภายใน
ประชาคม

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย